

KRAJSOVSZKY GÁBOR: EGYHÁZAM ÉS NEMZETEM SZOLGÁLATTEVŐJE

*Megemlékező előadás Mindszenty (Pehm) József
Zala megyei és veszprémi közéleti tevékenységéről
születésének 120. évfordulóján¹*

*„Ha még egyszer kellene kezdenem az életet, úgy
kezdeném, ahogy kezdettem. És ha teljes
nyíltsággal látnám azt, hogy mi lesz a
következménye, hát akkor is ugyanazt tenném, amit
tettem.”²*

Mindszenty József

Bevezető

Egy ország, egy közösség életében mindig megkülönböztetett felelősség hárul arra, aki annak vezetője. Mindszenty József a 20. századi magyar katolikus Egyház és az egész magyarság kiemelkedő egyénisége. Munkatársa, néhai Erdős Mátyás atya mondotta róla: Mindszenty tanítása mindig határozott, lényegre törő volt, magasra emelte Krisztust, mint egy képet, amely iránymutató az egész magyarságnak és kereszténységnek. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Állandó Bizottsága az idei jubileumi születési évforduló kapcsán körlevelet adott ki. Az ebben meghirdetett országos rendezvénysorozat fő célja az, hogy Mindszenty József példája minél

¹ JEL 2012. április

² Los Angeles, Szent István plébániatemplom 1974. június 14. Csonka Emil: Krónika Mindszenty bíboros amerikai útjának egyik jelentős szakaszáról. München, 1974 (kézirat). Függelék 13.

szélesebb körben kerüljön megismertetésre, főként a fiatalok körében. Ennek különös aktualitást ad az a tény, hogy ebben az évben Magyarország ellen egy minden eddigit felülmúló, külső és belső gyűlölet- és rágalomhadjárat indult el a „sötétség hatalmának” részéről, amely lerombolni igyekszik az ország erkölcs és emberi értékek mellett való hivatalos állásfoglalását és szerinte való életét. Jelen összeállításban Mindszenty József papi működésének legfőképpen zalaegerszegi időszakából származó, főként közéleti tevékenységének ismertetéséről olvashatunk, viszonylag ritkábban idézett források felhasználásával.³ Palágyi Natália nővér, kortanú mondotta Mindszenty Józsefről: gazdagon vannak olyan jellegzetességek bíboros atyánkban, melyek követésre buzdítanak; s ha komolyan törekszünk az ő nyomában járni, boldogabbak leszünk és megváltoztathatjuk a világ arculatát körülöttünk. Az alábbiakban ehhez a célhoz kaphatunk szempontokat.

Családi és történelmi indíttatások

Mindszenty Pehm József gyermekkorának első példaképe szülei, akik mind a saját példájukkal, mind a gyermek Pehm József ismeretségi körének szigorú kiválasztásával csak a kedvező hatásokat engedik hozzá jutni. Apjában, aki községi bíróként működött, legfőbb karaktervonásaként az igazságosságát csodálja meg, azt a részrehajlás nélküli, személyre, érdekre nem néző ítélezést, amely

³ Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty – életrajz és korrajz. Pannónia Kiadó, Buenos Aires, 1958. www.piar.hu/pazmany/k355.htm; „Isten szolgája” – Emlékkonferencia Mindszenty József bíboros életéről és munkásságáról. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2007.; Mindszenty (Pehm) József közéleti tevékenysége. www.magyarokvasarnapja.com 2008.

határozottságának és jellemszilárdságának a fundamentuma volt. Anyjában pedig a jóság és bölcs szeretet megtestesülését látta.⁴ A később két kötetben napvilágot látott, az édesanya hivatásáról szóló, több részben és több kiadást megért munkáját is saját édesanyja életéről mintázta.⁵ Mindszenty József egyik nagy pap példaképe Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök volt, akivel párhuzamban a világtörténelmi káoszok közepette sürgette a visszatérést az idők próbáját kiállt erkölcsi alapelvekhez, a földi jólét méltányos igényeinek mindenkori kielégítése mellett.⁶ Amikor Zalaegerszegre, a megyeszékhelyre kapott diszpozíciót, gimnáziumi hittanári, majd plébánosi állásra, különösen érdekelték az egyházmegye azon települései, amelyekhez valamilyen történelmi esemény kapcsolódott. A megye történelmi szempontból is igen érdekes régió. Szent István alapította apátságát, később a Kanizsay-nemzetség Kanizsáról (Nagykanizsa), a Zrínyiek Csáktornyáról igazgatták a megyét, Kehida pedig Deák Ferenc kúriájáról vált ismertté.⁷

Szemben a bolsevizmussal

1919. január 11-én egy magyarellenes szűk kisebbség az ezeréves királyság helyébe köztársaságot kényszerített a magyar nemzetre, amely azután egy hatalomátadással a bolsevisták kezébe került.

⁴ Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty – életrajz és korrajz. Pannónia Kiadó, Buenos Aires, 1958. 31.

⁵ Mindszenty-Pehm József: Az édesanya I. kötet. Harmadik bővített kiadás. Zalaegerszeg 1940. Hunikum Kiadó, Budapest, 1990. II. kötet. Zalaegerszeg 1942.

⁶Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty – életrajz és korrajz. Pannónia Kiadó, Buenos Aires, 1958. 43.

⁷ Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty – életrajz és korrajz. Pannónia Kiadó, Buenos Aires, 1958. 48.

Mindszenty Pehm József ezzel kapcsolatos állásfoglalását mélyen megalapozott történelemszemlélete hitelesítette. Egy későbbi, már esztergomi érsekként mondott beszédjében találjuk a következőket: „A történelmet eleget forgattam, különösen érdekelték azok a korok, amelyeknek homlokára azt próbálták felírni: a vallás magánügy.”⁸ Az 1918-19-es évben Magyarországon is ez történt, de akkor még sikerült a nemzet javára – sajnos, nem végérvényesen – megszabadulni ettől, a magyarságot és kereszténységet teljesen tönkretenni készülő totalitárius irányzattól. Ebből az időből maradt fent egy Mindszenty bátorságára és találékonyságára vonatkozó érdekes történet. Egyik napon, déltájban hazafelé tartott. Útja a főtéren egy tömeggyűlés mellett vezetett el. A fővárosból érkezett pártvezér kedvéért odavezényelték a dolgozókat. Amikor a fiatal pap a közelbe érkezett, hallotta, hogy a kommunista szónok éppen a „reakciós papság” ellen beszél. Erre megállt egy percre. A következő pillanatban megkondult a déli harangszó, ami észrevehetően megzavarta a demagóg szónokot. Mindszenty, kihasználva a pillanatnyi helyzetet, messze hangzó, erős hangján imádkozni kezdte az Úrangyalát. És az első Üdvözlégy Máriát már a tömeg is vele együtt hangosan imádkozta. Az ima végén még keresztet vetett, azután ő is, meg a hallgatóság is hazamentek.⁹ Az 1945-ös kommunizmus előzményeit 1919-ben a magyar nemzet már egyszer megtapasztalta. Mindszenty (Pehm) József, aki abban az időben Károlyi Mihály, valamint Kun Béla börtönében, mint zalaegerszegi hittanár raboskodott, kiszabadulása utáni első vasárnapi

⁸ Pécs, 1946. In: Mindszenty József: Hirdettem az Igét. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1982. 133.

⁹ Palágyi Natália: Hűségesen követte az Urat. Mindszenty bíboros életútja és példája. Magyar Könyvnyomda, Ungarische Buchdruckerei, St. Gallen, 1976. <http://www.piar.hu/pazmany/konyvek/k320.htm>

prédikációjában elmondotta, mit látott, hol volt. Ez mindennél jobban igazolja a kommunizmusról alkotott véleményének hitelességét és világítja meg a rendszer belső romlottságát, lényegét. „Börtönből jöttem, láttam a parlament mennyezetig vérrel befecskelt pincéit, a vízvezeték csöveire akasztottakat, hallottam a teherautók motorjainak berregését a halálpincék előtt, hogy a megkínzottak segélykérését ne hallják künn. (...) megcsonkították a kivégzettjeiket, (...) amikor Kun Bélával megérkeztek az ázsiaiak, akik a pesti öröm- és hintáslegényeket megtanították szöveget verni a köröm alá, a besózott élve-nyúzására, a kihúzott nyelvnek az orra szögelésére. Benézett börtönömbé Szamuely, aki kézlegyintéssel intézett el húsz-harminc magyart. Láttam Korvin-Klein Ottót, a púpos gnómot, aki éjjel a Lánchídon lövette agyon és a Dunába szórta áldozatait. A vörös börtön kapuja a vörös pokolnak, amelyen át belátni a Szovjetbe. Most még a saját népüket gyúrnák át ezekkel a fegyverekkel, kínzásokkal, gyilokkal, akasztófával, géppuskával. De meglátjátok, eljön az idő, amikor felrobbantják a világot és megkínózzák ezekkel az eszközökkel. Véres utópiát építenek a keresztény kultúra romjain. Az én szavam gyenge: Nyugat nem hallja meg. Talán megértenék Nyugat államférfiai is, ha a vörös börtönökön át néznének be ők is a Szovjetbe! Így nekünk, magyaroknak most még nem hisznek. Azt gondolják, miért fogjanak össze a Szovjet ellen, hiszen még nem az ő hazájukat gyújtogatja, csak a magyarokét. Nincs annyi eszük, mint a magyar parasztnak, aki a hetedik határból is hazaszalad tüzet oltani, ha meghallja a félrevert harangja szavát. De legalább ti higgyetek nekem! Te magyar értelmiség! Ne engedjétek el a földműves és a munkás kezét! A ti bűnötök lesz, ha magatoktól eltávolodni engeditek őket. Magyar munkás, térj észre! Azt hitted, hogy láncaid helyébe az egész

világot megnyered. Most láthattad, hogy nagyobb nyomort kaptál a proletárdiktatúrától és lelkiismeret furdalást, hogy ezt a fűriát te segítetted. Földműves, te hű maradtál, földreformot kell kapnod, mert ez nem a vörösök találmánya, hanem Prohászka indítványa, húsz év óta. És a te igazságod, magyar nép, Krisztus népe, légy egységes, egymás testvére – nagy megpróbáltatások előtt állsz még!”¹⁰

A zalaegerszegi hadifogolytábor 1918 végén kiürült. A hadifoglyok helyébe a kommün bukását követően 1919-ben a társadalomra veszélyes kommunista agitátorok kerültek. Mindszenty rendszeres látogatója lett a tábornak: gondozója és lelki vigasztalója a megtévedetteknek. Mély emberismeretével hamar megállapította, kit érdemes pártfogolnia – ezek az ő segítségével hamar visszatérhettek családjaihoz és hálásak voltak a fiatal papnak, akinek szabadulásukat és megtérésüket is köszönhették.¹¹

Mindszenty (Pehm) József lelkipásztori és gazdasági tevékenysége

„Vigyázzatok az újsággal!” Ez volt a címe Mindszenty első nagyobb írott tanulmányának.¹² A Moszkva-bérenc bábkormány Budapesten 1949-ben, koncepció perben, mint prímást vonja érte felelősségre. Az akkori, istenellenes, liberális-szabadkőműves irányzatú pesti sajtótermékek ellen – Prohászka Ottokárhoz és Bangha Bélához hasonló bátorsággal és szókimondással – óvja a keresztényeket az ezekben megjelent hazafiatlan, hitetlen írásoktól. Soha nem tűrte a

¹⁰ Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty – életrajz és korrajz. Pannónia Kiadó, Buenos Aires, 1958. 54.

¹¹ Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty – életrajz és korrajz. Pannónia Kiadó, Buenos Aires, 1958. 55.

¹² Sajtóröpirat 1921.

félrebeszélést, bátor volt, tehát áldozatok árán is ragaszkodott az igazság kimondásához. Másik jelentős sajtótevékenysége a Zalamegyei Újság (huszonöt éven át) mindennap történt pontos megjelenése (ezen kívül még két napilap is megjelent a megyében). Mindszenty tehát kiváló szervezőképességét már a megyei sajtó fenntartásával is egyértelműen bizonyította.¹³ 1930 körül – a világon kirobbant gazdasági válság következtében – különösen nehéz évek jártak az országban és így a vármegyében is. A Zalaegerszegen megkezdett építkezések folytatását – középületek, templomok, iskolák felállítása – személyi kölcsönökkel és saját jövedelmeinek felhasználásával folytatni tudta. Az építkezések pedig munkát biztosítottak az ottani lakosoknak. Ezen túlmenően szegény családok gyerekeit is támogatta, jómódú családok segítségének a bevonásával. De nem csak kosztot, hanem szeretetteljes bánásmódot, a családi élet melegét is biztosítani akarta számukra. Zalaegerszeg az ő idejében annyit fejlődött, mintha püspöki székhely lett volna. Az ő kezdeményezésére, az ő vezetése alatt létesült Zalaegerszegen többek között a katolikus legényegylet, a katolikus kultúrház színpaddal, valamint a *Notre Dame* apácákat is ő telepítette be a városba. Mindszenty József különös figyelmet és gondot fordított hívei két legnépesebb, legátfogóbb szervezetére: az ipartestületre és a gazdakörre. Így sokoldalú vezetőként végezte közéleti munkáját. Plébánosként és egyben szerteágazó közösségi feladatok véghezvivőjeként a templom és köznapi élet egységének kiváló

¹³ Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty – életrajz és korrajz. Pannónia Kiadó, Buenos Aires, 1958. 60.

példaadója volt.¹⁴ Papi konferenciákon kiemelten mutatott rá a katolikus kötelességekre: „Az embereket mindig az elsődleges szükségleteik: a kenyér, ruha, lakás érdeklik, de ezek kielégítése után, mohón vetik rá magukat a lelki szükségleteikre is. Ha nem mi adunk vezetőket és vezéreket a tömegeknek, majd adnak ellenségeink, de akkor mi már nem csak földiekben, de lelkiekben is csatát veszítettünk.”¹⁵ A földosztással kapcsolatos elképzelései sajnos nem valósulhattak meg. A terv mottója Prohászka Ottokár gondolatából indult ki: „A haza földje nem portéka. Ebben nemcsak magvak gyökeresednek, hanem abból lelkek is nőnek ki s akkor lesz hatalmas az ország, ha a kultúrája is ebből nő ki. Ezért kell a személytelen tőke helyett a munkásnépnek juttatni a földet, hogy nemzeti, szociális érték: haza legyen belőle.”¹⁶ A földosztásra csak 1945-ben, a magyar nép érdekeivel ellentétes módon került sor, kommunista propagandacéllal. Az 1945. május 24-i püspökkari pásztorlevél még azt is elismerte, hogy az 1945-ös földbirtokrendelet figyelmet kívánt tanúsítani az egyházzal szemben. Viszont nem hallgathatta el, hogy válságos helyzetbe került az egyház kormányzata, iskolái, székesegyházai súlyos terheivel, amelyekre – a földek méltánytalan mértékű elvételével – immár nincs fedezete. Az egyház ősi intézményeinek fenntartását ezek után – mivel más lehetőség ezek után már nem állt rendelkezésre – híveitől várta, s erre kérte is őket. „Adja az Isten - írja a pásztorlevél -, hogy az új birtokosok

¹⁴ Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty – életrajz és korrajz. Pannónia Kiadó, Buenos Aires, 1958. 78-79.

¹⁵ Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty – életrajz és korrajz. Pannónia Kiadó, Buenos Aires, 1958. 93.

¹⁶ Maróthy-Meizler Károly: Az ismeretlen Mindszenty – életrajz és korrajz. Pannónia Kiadó, Buenos Aires, 1958. 111.

boldogulása vigasztalja az Egyházat veszteségeiért és gondjaiért!”¹⁷ Ennek ellenére nem visszakívánta, hanem áldását adta a kiosztott földekre és az új birtokosokra! A primás később, 1945. október 18-án, a választási pásztorlevélben, újra leszögezte, hogy „nem a földbirtokreformot tesszük itt bírálat tárgyává, hanem a benne megnyilvánuló bosszúálló szellemet”.¹⁸ A primás ekkor még arra is figyelmeztetett, hogy az államot is kötik az isteni és világi törvények. Magára a reformra csak azt a megjegyzést tette még, hogy „végrehajtásában is nélkülözte a megfontoltságot (...) s ennek az elsietett, szenvedéllyel fűtött munkának gazdasági következményeit sínyli az egész lakosság.”¹⁹ Mindezeket azért is szükséges hangsúlyozni, mert Mindszenty Józsefet 1948-as letartóztatása, valamint az 1956-ban elmondott – és a kommunisták által több, mint harminc éven át meghamisított – rádióbeszédje után egyaránt azzal vádolta a magyarországi kommunista hatalom, hogy visszakövetelte az egyházi nagybirtokokat. Az ismertett néhány dokumentum alapján is egyértelmű ezen állítások teljes valótlanúsága!

Anekdóták

Mészáros Tibor, Mindszenty József bécsi titkára örökítette meg naplójában a következő, a bíboros zalaegerszegi működésével

¹⁷ A magyar főpásztorok II. világháború utáni első körlevele, amelyet Mindszenty József szövegezett. Mindszenty Okmánytár I. Sajtó alá rendezte: Dr. Vecsey József. München, 1957. 34.

¹⁸ Pásztorlevél a választások előtt. Mindszenty Okmánytár I. Sajtó alá rendezte: Dr. Vecsey József. München, 1957. 74.

¹⁹ Pásztorlevél a választások előtt. Mindszenty Okmánytár I. Sajtó alá rendezte: Dr. Vecsey József. München, 1957. 74.

kapcsolatos, a bécsi Pázmáneumban elhangzott beszélgetéseket.²⁰ „A reggelinél hárman vagyunk: a prímás, Harangozó Feri és én. Valahogy szóba került Zalaegerszeg. Hogy a várost mennyire át- és kiépítették a kommunisták. Erre prímásunk huncutul, hamiskásan megjegyzi: Talán engem akartak megtisztelni vele.” Egy másik alkalomra Mészáros Tibor így emlékezik: „A Károlyi-féle választások előtt Zalaegerszegen délelőtt az Arany Bányában a pártok gyűlést tartottak. Ő (Mindszenty – KG), mint zalaegerszegi hitoktató volt a tizenkettedik szónok. Ezzel kapcsolatban került szóba, hogy Franciaországban a Pleyel-féle teremben esetleg sok szónok lesz, s eminenciáját kimerítené végighallgatásuk, mivel a végén kerülne sorra – jegyeztem meg. Így jött elő a zalaegerszegi történet, ahol ő a tizenkettedik szónoknak volt jelölve. Persze állandóan belekiabáltak az emberek, türelmetlenek voltak, és annyira lehurrogták a különböző pártok szónokait, hogy szinte senki sem tudta befejezni a beszédét. Még a háztetőre is fölmásztak, és a szemben levő háztetőkről tüntettek a jelenlevő pap és az egyház ellen. Azt kiabálták oda Pehm hitoktátónak, hogy az egyház vagyonát védi. Erre elővette a bugyellárisát, s azt mondta nekik:

– Gyertek, cseréljünk bugyellárist! Én szívesen cserélek.

A végén, miután sok szónokot lehurrogtak, ő következett a tizenkettediknek. Ekkor már dél-felé járt az idő. Lassan beszélt, és csak a déli harangszóra várt. Amikor a harang megkondult, akkor föllállt, és azt mondta:

– Delet harangoznak, én katolikus ember vagyok, el szoktam mondani az Úrangyalát. Aki velem akar imádkozni, álljon föl, és mondjuk

²⁰ Mészáros Tibor: A száműzött bíboros szolgálatában. Mindszenty József titkárának napi jegyzetei (1972-1975). Lämpás Kiadó, Abaliget, 2000. <http://www.ppek.hu/k248.htm>

együtt. Ha pedig a szomszéd nem hajlandó levenni a süvegét, akkor segítsünk neki.

És elkezdtek levenni azoknak a kalapját, süvegét, akik nem voltak hajlandók levenni. Elmondták az Úrangyalát, csend lett, nyugalom lett. Aztán megtartotta hatásos beszédét.”

Búcsú Zalaegerszegtől

Mindszenty (Pehm) József 1917. február 1-től zalaegerszegi hittanárként működött, majd az 1919-es proletárdiktatúrát követően Gróf Mikes János szombathelyi megyéspüspök – figyelembe véve a zalaegerszegi plébánia képviselőtestületének egyhangú kérését – 1919. október 1-től megbízta őt a zalaegerszegi plébánia vezetésével. Ebben az időszakban átépíttette a plébánia épületét, felépíttette a zalaegerszegi ferences templomot és kolostort, a *Notre Dame* nővérek anyaházát és tanítónő-képzőjét, elemi- és polgári iskoláját. A szegények számára 34 főt befogadó szeretetotthont alapított. Tisztséget vállalt a Keresztény Párt vármegyei elnökségében, püspöki biztosként felügyelte 9 új templom, 7 plébániaépület, 9 kápolna (miséző hely) és 12 iskola építését, felújította a katolikus művelődési ház működését. Ha tehát Mindszenty József élete már 1944-ben zárult volna is le, még akkor is a két világháború közötti legjelentősebb főpapok közé tartozna.²¹ Részt vett a városi nyomda, valamint a Göcseji Múzeum létrehozásában. Kialakította a plébániai

²¹ Adriányi Gábor: Mindszenty József életművének értékelése, különös tekintettel püspöki, prímási kinevezésére. Mindszenty József veszprémi püspök 1944-1945. Veszprémi Múzeumi Konferenciák 7. Szerkesztette: T. Horváth Lajos. Veszprém, 1996. 104.

házapostolok hálózatát, hitbuzgalmi egyesületeket szervezett.²² A szombathelyi egyházmegye zalai részében általa, mint püspöki biztos által 1928 és 1941 között alapított tizennégy kuráciából (kurácia: önálló, de még plébániai rangra nem emelt lelkészség, önálló lelkipásztorral és javadalommal) később hét plébániai rangra emelkedett.²³

Amikor XII. Pius pápa 1944-ben Mindszenty Józsefet kinevezte veszprémi püspökké, ő a következő szavakkal búcsúzott el zalaegerszegi híveitől: „Bent, a plébánia hivatal asztalán készen áll aláírásra egy okmány, amelyet nem akartam aláírni a mai szentmiséig és szentbeszédig, hogy jogom legyen még egyszer azt mondani nektek: Kedves Híveim! Az akta az én lemondásomat tartalmazza a zalaegerszegi plébániáról és erről a templomról. (...) Isten Igéjét hirdetem. Csak a kongregációs terem adatai vannak meg: itt 537 esetben mondtam szentbeszédet 10 esztendő alatt. Bemutattam évente 72 szentmise áldozatot és naponta másfél órát imádkoztam a városért. (...) A helyi nyilatkozatokból azt olvasom ki, hogy nagyon összefonódott a lelkünk. Megköszönöm a vármegyének, Zalaegerszeg megyei városának (...) ragaszkodó áldozatkészségét. Én Jézus útján igyekeztem szolgálni minden társadalmi réteg lelkében. Ha valakit megbántottam, azt a jónak szenvedélyes akarata idézte elő. Akik az Istent keresik, azoknál a hiba is jóra fordul.”²⁴

²² http://digitus.itk.ppke.hu/~varnai/index_elemei/Page389.htm

²³ „Isten szolgája” – Emlékkonferencia Mindszenty József bíboros életéről és munkásságáról. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2007. 62-64.

²⁴ Zalaegerszeg 1944. március 26. In: Hirdetem az Igét. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1982. 57-58.

Néhány epizód veszprémi püspöki működéséből

A ma rendelkezésre álló források alapján a pápa, az esztergomi érsek, valamint az akkori magyar kormány a veszprémi püspöki székbe más-más személyeket javasoltak. Serédi hercegprímás – Mikes János, volt szombathelyi püspök ajánlását is figyelembe véve – Mindszentyről a pápai nunciushoz, Angelo Rottának többek között a következőket írta: „Mindszenty szigorú, ezért a papság nem szereti. Volt néhány viszálya különböző politikai személyekkel (...) Nagyszerű organizátor azonban, és Zalaegerszeg, valamint Zala megye politikai életében is jelentős pártot tudott szervezni. De mégis féltő, hogy Mindszenty szenvedélyes természeténél fogva, mint püspök is nagyon keményen bána a papsággal (...) és ebből lassanként káros elégedetlenség származhatna. A nuncius azonban másként ítélte. Ismerte Mindszenty zalai munkásságának kiemelkedő eredményeit. Kállay Miklós kormánya is erős gátat láthatott benne a hitlerista nyilas törekvésekkel szemben, s így ő lett Veszprém új püspöke.”²⁵ Mindszenty később, 1965-ben erről az eseményről a következőt jegyezte fel: „Rotta adott szóbeli alapelveket püspöki kinevezésemkor: legyenek *paternus* (atyai – KG). Sajnos, *inter arma* (fegyverek között – KG) nem mindig sikerült.”²⁶ Mindszenty József 1944. március 4-én kapta meg püspöki kinevezését, március 25-én szentelték püspökké az esztergomi bazilikában, majd március 29-én foglalta el veszprémi püspöki székét.

²⁵ Salacz Gábor: A főkegyúri jog és a püspökök kinevezése a két világháború között Magyarországon. Argumentum Budapest 2002. Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae XVI. 185. Sorozatszerkesztő: Adriányi Gábor

²⁶ Mindszenty József: Napi jegyzetek – Budapest, Amerikai Követség 1956-1971. Mindszenty Alapítvány, Vaduz 1979. 376. (1965. február 17.)

Első körlevelében így köszöntötte az egyházmegyét: „Krisztusban Kedves Testvéreim! Amikor, mint apostol-utód közétek érkeztem, hogy isteni rendelésből, Krisztus nevében legeltessem és vezessem igaz pásztorként a rám bízott nyáját, a Szentséges Atya küldetéséből, vele egységben kormányozzam a veszprémi egyházmegyét, első szavam Hozzátok a püspöki szentmise köszöntése: »Pax vobis! Béke veletek!« Nem a világtól kívánom ezt, hisz a szüntelen vérző, forrongó világ nem adhatja azt, amije nincs, aminek hiánya okozza szenvedéses nyugtalanságát; hanem a Krisztus Királytól, a Béke Fejedelmétől. Lélekben bekopogtatok nálatok, Kedves Testvéreim, de összes papjaimhoz is és viszem Hozzátok az oltár csókját. Egy pillanatra elmerülök a Ti hivatástok mélységébe, küldetéstek, életcélotok nagyságába. Nekünk kell elsősorban rádöbbennünk az átváltoztató és igehirdető ajak, az élőt és már haldoklót feloldozó kéz nagyságára és kötelezettségeire. A pap közvetítő Isten és ember közt, dolgozik a Szentháromság munkaközösségében. Rajta van a történelem kétezer éves pecsétje a papon, papi nemzedékek szentjeinek, hőseinek, tanítóinak, tudósainak, irgalmas jótevőinek, vértanúinak, száműzötteinek, meghurcoltjainak dicsőség-tőkéje, a mindent Jézusért, a mindenek üdvözítéséért, a mindenkinek mindene gondolatával. Ehhez a papsághoz jöttem 1944-ben, miután voltam falusi káplán és hitoktató, gimnáziumi hittanár, városi és falusi hívek plébánosa. Veletek akarok munkálkodni, mint első a munkában és a munkához elengedhetetlen imádságban. Eszményem a hívekért buzgón munkálkodó és a saját lelkét is tökéletesítő, a Jézus Szíve szerint való papság. Kedves Híveim! Veszprémből kisugároznak mind a négy égtáj felé az Árpádház szentjeinek erényei. Ez van benne főpásztori címeremben, mivel Szent Margit szentté avatása idején

kerültem kapcsolatba egyházmegyémrel; másrészt alakja felidézi az összes magyar szenteket és Veszprém szent múltját is, a szent Pannóniát, a Pannonia sacrát. Oly hatalmas kisugárzása volt ennek a szent magyar világnak, hogy IV. Béla király szent családja négy szent gyermekben (köztük Szent Margiton) át négy országba viszi szét a magyar középkor vallásosságának ragyogó bizonyosságát. És ma? Új világért ma sok vér folyik, sok szó esik. Mi tudjuk a kinyilatkoztatásból, de a történelem tapasztalatából is, hogy nincs más név, amelyben üdvösségünket lelhetnők, mint a mi Urunk Jézus Krisztus drága neve. Hitben, erkölcsben kell megújulnunk, a veszprémi egyházmegye szentjeinek példáját követve. A hitbuzgalom, erkölcsi erő, Veszprém szentjeinek erényvilága egyéni és családi életünkben nem egy helyen pusztulóban van. Nemzeti érdek, hogy mi, magyarok szentek legyünk. Boldog leszek, ha ebben, magyar szentjeink közbenjárására Istenünk keze megsegít és a régi magyar erények újból visszatérnek, és az egyedül kipróbált, egyedül jónak bizonyult alapon, nehéz időkben egyéni, családi és nemzeti újjászületés következik el Egyház és Haza kimondhatatlan javára, lelkünk örök boldogságára.²⁷

Rövid veszprémi püspöksége alatt 34 új plébániát, 11 új falusi iskolát alapított. Jelentős szerepe volt a püspöki kar 1945. május 24-i, a háború utáni új helyzetben kiadott, fentebb már hivatkozott első közös körlevele megfogalmazásában. XII. Pius pápa 1945. augusztus 16-án kinevezte esztergomi érsekké, a kinevezési iratot Grósz József kalocsai érsek, a püspöki kar elnöke szeptember 5-én kapta kézhez és

²⁷ Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, Litterae Circulares, 1944. VI. 31-33.

szeptember 8-án személyesen adta át Mindszentynek, aki több napos meditáció után azt elfogadta.²⁸

Veszprémben így búcsúzott papjaitól, híveitől: „Kedves Papjaim! A Szentatya rendelkezéséből búcsúznom kell tőletek. Szívesen dolgoztam volna veletek koporsóm zártáig, örömmel vettem volna részt a háborúban elpusztult szentegyházak, plébánia-lakok, katolikus iskolák, temetők újjáépítésében, és helyreállításában, új intézmények felélesztésében, a megviselt hívő lelkek újjárendezésében. Megszerettem az egyházmegye helytálló, népéhez hű, komoly, munkás papságát. Úgy érzem, hogy a további együttműködés előfeltételei meg voltak közöttünk. Köszönöm ragaszkodástokat, imádságtokat, segítségteket. Rövid volt a mi együttlétünk, de emlékét az idő nem törli ki lelkemből. Úgy remélem, hogy a jogi kapcsolaton túl az ima közössége is összefűz majd minket. Kedves Híveim! Rövid másfél esztendő egyházkormányzata után búcsúzom Tőletek a Szentatya parancsára. Az egyházmegyét történelmén át szerettem meg, még 1927-1934. táján, amikor múltjával tudományosan foglalkoztam. Azóta, hogy a Szentatya az ősi veszprémi egyházmegye kormányzatára rendelt, az a szeretet csak nőttön-nőtt irányotokban. A bérmaút nekem öröm volt, mert köztetek lehettem; de szívesen jártam az egyházmegyét más alkalmakkor is. Ilyenkor voltam boldog, mert lélek lélekkel állt szemben úgy, mint negyedszázados zalaegerszegi plébánoskodásom idején. Most, hogy búcsúzom Tőletek, arra intelek benneteket, hogy legyetek hűek drága Anyaszentegyházunkhoz, édes hazánkhoz, és mindahhoz, amire tanítottalak Benneteket. De ne felejtsetek, hogy nemzetünk jövője a családi élet tisztaságán, katolikus

²⁸ <http://www.mindszenty.hu/index.php>

erkölcsi levegőjén áll, vagy bukik; az ifjúságra úgy vigyázzatok, mint a szemünk fényére. Annyi értéket jelentetek hazátoknak, mint aminő értékű katolikusok vagytok. Nincs az életnek egyetlen pontja, vonala, amelyen ne katolikusokként, az ősi, belénk gyökeredzett Egyház tagjaiként kellene, vagy lehetne viselkednetek.”²⁹

Az esztergomi érseki kinevezést 1945. szeptember 14-én hirdették ki, a pápa szeptember 16-án közölte a magyar kormánnyal. Drahos János, esztergomi káptalani helytartó a főpásztor kinevezéséről szóló szeptember 17-i körlevelében a következőket írta: „Istennek hála, megszűnt az ősi esztergomi főegyházmegye árvasága. Van új főpásztorunk, van atyánk, van a magyar katolicizmusnak feje, van az országnak hercegprímása. A kinevezés örvendetes hírének jelen hivatalos közlésekor nyomban új főpásztorunk elé viszem a főegyházmegye összes papjai és hívei nevében és részéről a hódoló tiszteletet. Bizalommal kérjük, fogadjon minket atyai szeretetébe, szeressen minket úgy, miként szerette volt plébániai híveit, miként szerette veszprémi papjait és híveit, akik között a legsúlyosabb időkben fáradhatatlanul és minden nehézséget leküzdve járt-kelt, hirdetvén az üdvös tanítást, szüntelenül hintvén a buzdítás és vigasztalás ígét és cselekedvén a jót. Isten hozza mielőbb ősi székhelyére új főpásztorunkat! Imádságainkkal mindig mellette leszünk, és ostromolni fogjuk a Mindenhatót, hogy nehéz munkálkodásában a legbőségesebb kegyelmeivel kísérje.”³⁰

²⁹ Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, Litterae Circulares, 1945. IX. 47-48.

³⁰ XII. 2900. sz. Főpásztor kinevezése. Esztergom, Főszékesegyházi Könyvtár 1945. 46095/49

A kinevezési bulla kelte október 2. Érseki székhelye október 7-én volt az esztergomi bazilikában. 1946. február 21-én a pápa bíborossá kreálta a római Szent Péter-bazilikában.³¹

Közéleti tevékenység a jelen állapotban

Vannak bizonyos cselekedetek, amelyeket az ember – különösképpen a keresztény – semmilyen körülmények között nem nézhet tétlenül, hallgatásával nem lehet bűnrészes az önkénynek és az igazságtalanságnak. Mindszenty bíboros erről a felelősségről és saját hivatásáról 1946. szeptemberében Szegeden, a Szent Gellért ünnepségek alkalmával az alábbiakat nyilatkozta: „Ami az én szerény személyemet illeti, nem tekintem magam egyébnek, mint a nemzet és népem szolgálattevőjének. Ezt a szolgálatot teljesíteni akarom, akármilyen árat követeljen is.”³²

2006-ban, akkori (és mai) aktualitásként, a Nemzeti Újságban a következőket írtam: „Miért lehetséges az, hogy háborús bűntettekkel terhelt politikai rendszert – a kommunista rendszert – magukénak valló, annak kiépítésében és fenntartásában aktívan részt vevő, azt korábban nyíltan is támogató egyének mindenben teljes szabadságot élvezhetnek? Miért lehetséges az, hogy belföldi és európai parlamenti választásokon ilyen múlttal rendelkezők *egyáltalán* indulhatnak, és mandátumot szerezhetnek? És miért megengedett az, hogy korábbi rablásaikat, rombolásaikat most, átfestett jelszavakkal, a

³¹ <http://www.mindszenty.hu/index.php>

³² Mindszenty Okmánytár I. Sajtó alá rendezte: Dr. Vecsey József. München, 1957. 246-247.

legminimálisabb erkölcsi gátlás nélkül, lényegileg azonos módon, bár sok tekintetben még alattomosabban folytathatják?”³³ „Ha Isten ránk tekint, csak a sietve visszaállítandó független és magyar bíróság lehet illetékes a számonkérésben” – írta végrendeletében Mindszenty bíboros.³⁴ Az igazságot szolgáltató és elégtételt adó számonkérés mind a mai napig nem történt meg! E nélkül pedig minden komolyabb továbblépés *lehetetlen!*

Mindszenty bíboros születésének jubileumi évében imádkozzunk a Szentháromság Egyistenhez, Mindszenty bíboros bambergi beszédjének szavaival az ő közbenjárását kérve, hogy Magyarország – történelme során – soha többet ne kerülhessen sátáni erők uralma alá. „Mi nem kérünk soha kölcsön a sátántól kezét arra, hogy Isten terveibe beavatkozzunk, és hogy a nemzetünknek olyan támaszai legyünk, mint ahogy az említett ellenségek a támaszai. Ebben hiszünk, remélünk, bízunk és tudjuk, hogy az Isten a benne bízókat nem hagyja el soha.”³⁵

³³ Nemzeti Újság 2006. Böjtelő hava, 3.

³⁴ Füzér Julián: Szentnek kiáltjuk! Katolikus Magyarok Vasárnapja, Youngstown, Ohio, USA, 1987. 77.

³⁵ Vasárnapi Levél 1972. 7/8. szám 309-315.